

Kimitoön under medeltiden – från kalkbrytning till påvliga privilegier

För 700 år sedan, den 11 april 1325, utställde Nils Hvit i Kimito ett brev där han avsåg sig alla anspråk till sin bror Henriks arvsandel efter deras föräldrar. Henrik, kyrkoherde i Åbo, behövde detta godkännande eftersom egendomen efter hans död skulle tillfalla kyrkan, inte släkten, med anledning av hans ämbete som präst. Brevet, daterat i Åbo och skrivet på latin, är det äldsta där Kimito nämns. Sålunda är det här brevet anledningen till att Kimitoön firar sitt 700-årsjubileum i år. Själva bygden är givetvis mycket äldre än så och bebyggelse kan med säkerhet fastställas i området redan under 1100-talet. Församlingen antas vara grundad någon gång under 1200-talet.

Brevet från 1325 finns bevarat i form av en kopia i Åbo domkyrkas Svartbok, en sammanställning av brev som kopierats från domkyrkans arkiv under 1470-talet. Många av medeltidsbreven som rör Kimito har kopierats till just Svartboken och har koppling till Åbo domkyrka. Under 1300-talets första hälft var domkyrkan ännu under uppbyggnad och detta byggprojekt finansierades delvis genom donationer från privatpersoner. I juni 1329 fick domkyrkan ett viktigt bidrag från Kimito när Olle Före, Håkan från Siksala och Agmund Kasse från Karlsö donerade kalkberget Krakanäs i Finby till domkyrkans byggnadsfond. Kalken som användes vid kyrkans byggnation kom därmed – åtminstone delvis – från Kimito. Kyrkan kom att byggas ut och byggas till kontinuerligt under 1300- och 1400-talen, vilket innebär att donationen av kalkberget kom väl till pass.

Dokumentet från 1329 vittnar om den långa traditionen med kalkbrott och kalkbränning i området som fanns kvar på Kimitoön ända in på 1900-talet. Däremot avslöjar dokumentet inget om donatorernas identitet förutom att de kom från byar på Kimitoön. I gengäld för sin gåva önskade de tre männen få själavård för sig själva och sina föräldrar. Den här typen av donationer var vanliga under medeltiden. Genom goda gärningar gentemot helgonen och deras kyrkor hoppades man att själen skulle få tillbringa kortare tid i skärselden efter döden. Efter donationen kom Olle, Håkan och Agmund alltså att bli omnämnda i de förböner som domkyrkans präster regelbundet höll för kyrkans välgörare.

Under medeltiden var kyrkan en internationell organisation med ett effektivt nätverk som sträckte sig från Rom, via biskopsstiften, ner till lokala sockenkyrkor. Flera dokument som rör Kimito gäller påvliga utnämningar av kyrkoherdar till församlingen. I juni 1445 erhöll Kimito kyrka ett privilegium av påve Eugenius IV i form av avlat omfattande två år och fyrtio dagar till de som besökte Kimito kyrka på vissa festdagar, särskilt på dess skyddshelgons S:t Andreas dag den 30 november. Sådana avlatsprivilegier var vanliga och hjälpte till att understöda sockenkyrkornas verksamhet. Det var alltså fråga om en slags botgöring där besök enligt anvisningarna ansågs förkorta själens lidande efter döden.

Avlatsbrevet rörde dock inte den nuvarande stenkyrkan i Kimito, eftersom den är bygd först någon gång mot slutet av 1400-talet. På samma plats har det förmodligen funnits en äldre kyrka av trä som tjänade sockeninwånarnas andliga behov innan den nuvarande kyrkan färdigställdes. Fynd vid utgrävningar tyder på en kyrklig kontinuitet på platsen. Första gången en kyrkoherde omnämns i Kimito är år 1344, när kyrkoherden Vinand upplät godset Trollshovda i Tenala till domkyrkan.

Utöver kyrkan fanns det också ett kapell i Kyrkosundsskärr i Hitis. Vid utgrävningar på platsen har man påträffat resterna av ett kapell som antas vara byggt någon gång på 1200- eller 1300-talen. Skärgården utgjorde en viktig handelsled och kapellet låg intill farleden. Under medeltiden och ända långt in i modern tid har vattenvägar varit viktiga eftersom det var mödosamt att färdas över

land. Därmed har den första bosättningen och de första byarna på Kimitoön etablerat sig längs med stränderna.

Medeltidens samhälle var till karaktären flerspråkigt och förutom svenska och finska kan man tänka sig att området också besöktes av tyskspråkiga köpmän via handelslederna till sjöss. Flerspråkigheten kan skönjas genom platsnamn som går att härleda till både svenskt och finskt språkbruk. Namnet Kimito har av språkforskare härletts till finskans ”kymi” för ”ström”. Namn som slutar på -lax kan antagligen härledas från finskans ”-lahti” medan namn som slutar på -böle, -boda och -kulla har ett svenskt ursprung. Utgående från arkeologiska fynd har man antagit att svenskspråkiga bosättare flyttat till Kimitoön under 1100-talet, men någon säker tidpunkt kan man givetvis inte ange eftersom det inte finns några skriftliga källor från den tiden.

De flesta brev som rör Kimitoön under medeltiden handlar om jordägande. Eftersom de främsta jordägarna under medeltiden tillhörde adeln påträffas medlemmar av släkterna Fleming, Kurck, Bidz och Oxenstierna bland dem som sålde, köpte och bytte jord. Ingen av dessa släkter hade sitt huvudsäte i Kimito, men det var vanligt att adeln ägde gods i flera socknar och landskap. Flertalet av de som ägde jord i socknen tillhörde givetvis bondeståndet, men ofta är personer från de lägre samhällsskikten svårare att identifiera i breven, eftersom de har lämnat efter sig färre skriftliga handlingar och inte presenteras med titel när de omnämns i breven.

Källorna som berättar om Kimitoön under medeltiden är därmed mycket brokiga till sin karaktär och ger endast enstaka glimtar av livet i socknen. Materialet utgörs både av arkeologiska fynd och av skriftlig dokumentation. Dokumenten, som oftast är juridiska handlingar, ger dessvärre inte särskilt mycket information om själva personerna eller, deras erfarenheter och vardag.

Anna-Stina Hägglund, forskardoktor, FD

Författarens kommentar:

Nils Hvit har i tidigare studier identifierats som kyrkoherde i Kimito. Det enda dokumentet där han står omnämnd är dock brevet från år 1325 där han bekräftar sin brors rättigheter till deras ärvda egendom. I detta brev tituleras han dock inte som kyrkoherde (*curatus* på latin) utan endast som bosatt i Kimito (*in Kymittæ commorans*). Det är därför osannolikt att Nils Hvit skulle ha varit kyrkoherde i Kimito församling eftersom han i så fall också skulle ha titulerats som sådan i brevet. Därmed kan man alltså utgående från brevet dra slutsatsen att hans bror Henrik var kyrkoherde (i Åbo) men alltså inte han själv. Den förste som omnämns vara kyrkoherde i Kimito församling är prästen Vinand som för första gången omnämns år 1344.